

سرد جنگ دے بعد منگھی ادھیکاراں دا حال

ہردیال بینس

۹ مئی ۱۹۹۲

ادھیکاراں دی ہوند انسانی ہوند نال جڑی ہوئی ہوئی۔ بہاوے سیاسی، آرتھک، سماجک جاں ہور کسے وی پگھوں ویکھیئے ایہہ ہوند ادھیکاراں توں الگ نہیں کیتی جا سکتی تے نہ ہی ادھیکاراں نوں اس ہوند جاں ہستی توں وکھ کیتا جا سکتا ہے۔ ادھیکاراں دی صرف کلپنا کرنا ہی اس چیز دا ثبوت ہے کہ ایہہ انسانی ہوند وچوں اُچدی ہے اتے اپنی پیدائش دے ویلے توں ہی ایہہ انسان دیاں منگاں جاں خواہشاں دا روپ دھاردی آئی ہے۔ اوہ جیو جنہاں وچ انسانی صفت نہیں، جویں کہ پودے جاں جانور، ادھیکاراں دی کلپنا جاں منگ نہیں کر سکتے۔ غیر انسانی جیواں نوں جو وی حق ہن انسانی اداریاں دے ہی دتے ہوئے ہن۔ انساناں دے بنائے ہوئے انہاں اداریاں جا سنگٹھناں ولوں بنائے ہوئے قاعدیاں قانوناں انوسار غیر انسانی جیواں دے ادھیکاراں نوں اُلنگھیا وی جا سکتا ہے تے لاگو وی کیتا جا سکتا ہے۔ سو، اس توں ظاہر ہوندا ہے کہ ادھیکاراں دی ہوند دا ادھار انسانی وکاس اتے انسانی سبھیتا نال جڑیا ہویا ہے۔

ادھیکاراں دی گل کردیاں لفظ منگھی دی ورتوں کرنا بہاویں فضول جیہی گل لگدی ہے کیونکہ انساناں دے بغیر ادھیکاراں دی کلپنا کرنا وی ممکن نہیں، لیکن تد وی، طاقت دی کرسی تے بیٹھیاں ہویاں نوں ایہہ یاد کرواؤن لئی کہ انسانی زندگی بسر کرن لئی کھڑیاں چیزاں دی لوڑ ہے تے انسان کیہ منگاں کردے ہن، اس

لفظ دی ورتوں بڑی اہمیت بھری ہے اتے اس لفظ دی ورتوں دا کوئی ارتھ وی اسے پرسنگ وچ ہی نکلدا ہے۔

پریہاشا پکھوں ویکھیئے تاں ادھیکاراں دی اُتپتی لازمی ہی ایہہ منّ کے تُردی ہے کہ انسانی تہذیب اس حد تک ترقی کر چُکی ہوویگی کہ سارے انسانی جیو ادھیکاراں نوں اہنگ اتے حاصل ہو چُکے ہوئے تسلیم کردے ہوئے اتے ایہہ عام جیون دا اُتّ حصّہ بن گئے ہوئے۔ انساناں نے لازمی ہی ائہوند دا کیاس کر سکن دا گن حاصل کر لیا ہووے گا۔ اس پڑا دے بعد ادھیکاراں دا تّ بھاویں لازمی بدلا جاندا ہے۔ کیونکہ انسانی جیون ودھیرے گنجھل دار تے جٹل بندا جاندا ہے لیکن انسانی سماج اس حقیقت نوں نظر انداز نہیں کر سکدا، اتے کرنا وی نہیں چاہندا ہے، کہ جیکر ادھیکاراں نال ایہہ شرط نہیں جوڑی جاندی کہ ایہہ اہنگ ہن اتے کھوے نہیں جا سکدے، تد ایہہ صرف اک جھوٹہ-موٹہ دی گل بن کے رہ جاندے ہن جنہاں دی ہوند صرف لفظاں تک ہی ہے تے لفظاں تک ہی رہندی ہے۔

اس کر کے سانوں اک نکھیڑا کرناں پویگا انہاں ادھیکاراں وچ، جو صرف لفظاں تک ہی سیمت ہن، اتے انہاں ادھیکاراں وچ جو حالات دی اُبیج وی ہن تے حالات نوں بدلن وچ وی حصّہ پاؤندے ہن۔ مثال دے طور تے، انسانی جیو صرف اس پکھوں ہی سماجک نہیں کہ ایہہ اپنی روزی سماجک طریقے نال کماؤندے ہن، سگوں جیون دے پور سارے پہلوآں توں ہی اوہ جانوراں نالوں وکھرے ہن۔ انسان پشو جیون - جو قدرت دے رحم کرم تے نرہر ہے نالوں بہن ہن

آتے انسانی جیون بسر کرن لئی لازمی شرط، انسان ہون دی شرط، سارے
 انساناں تے لاؤندے ہن۔ انسانی وجود دا موجود ہونا ہی اوہ حالات
 ہن جو اس ویلے منگ کر رہے ہن کہ نہ کیول ساری انسانی
 زندگی ہی اس ڈھنگ نال تنزیم کیتی جاوے کہ اس دا ادھار پیداوار
 دی سماجک ودھی ہووے، بلکہ اُتپادن آتے پُز اُتپادن دے فیصلے
 کرن وچ وی انسانی جیواں نوں پوری طرحاں پر حق حاصل ہووے۔ انسان
 دی پوری قدر کیتے جان دی منگ سماجیکرن وچوں ہی اُچدی ہے آتے
 سماجیکرن نوں ہور اگے لجاؤن ول توردی ہے۔ آج کل دے سماج
 وچ جو گجھ ہو رہا ہے، اوس دے حق وچ صرف ایہو دلیل دے
 دینی ہی کافی نہیں کہ زندگی انج ہی چلدی ہوندی ہے۔ سگوں زندگی
 تاں ایہ منگ کردی ہے کہ ہر چیز نوں اس نقطے توں ویکھیا جاوے
 کہ موجودہ حالات وچ انسانی ادھیکار کس حد تک حاصل ہون دیاں
 سمبھاونواں موجود ہن۔ ادھیکاراں دی پراپتی دی منگ ایہہ وی ظاہر
 کردی ہے کہ انسانی ہستی دا وکاس ویلے دی ستھتی نال کس حد تک
 میل کھاندا ہے۔ عام زندگی دے حالات بدلدے رہندے ہن، گتیاں ہن
 آتے وکسدے ہن۔ جیون ستھتیاں وچ تبدیلی، گتی آتے وکاس دا
 ایہہ سلسلا آپنی قدرتی تورے چلدا جاندا ہے۔ لیکن کوئی وقت آؤندا
 ہے کہ وکاس دی اس قدرتی چال دے راہ وچ حالات اڑکا بن جاندے
 ہن تے وکاس منگ کردا ہے کہ موجود حالات نوں بدل کے ہی
 انسانی ہستی سمیں دی ہائی بنی رہ سکدی ہے، سمیں دی تور دے نال
 قدم ملا کے چل سکدی ہے۔ وکاس دی قدرتی چال نوں اک نویں
 رفتار دے کے انسانی ہستی نوں سمیں دا ہائی بناؤن لئی اک نویں
 بُنیاد رکھن دی منگ جنم لیندی ہے۔ ہزاراں سالوں توں انسانی شخصیت
 اسے ہی طریقے نال وکست ہوندی آئی ہے، بدلدی آئی ہے، اگے

تُردی آئی ہے۔ پہلاں کیہ موجود سی تے اِہدی تہاں کس چیز نے
 لئی؟ جے تبدیلی آتے وکس دے اِس سِلسلے نوں گہو نال ویکھیئے
 تاں پتہ لگدا ہے کہ نویں نے پُرائے دی تہاں سنبھالن لئی ہمیشہ
 ہی اک انقلابی ڈھنگ ورتیا تے پُرائے نالوں کنارا کشی کیتی۔
 انقلاب دے بغیر وکس سنبھو نہیں۔ انقلاب اؤندے ہن، زندگی دے
 وکس لئی نویاں بُنیاداں رکھدے ہن جنہاں دے سیر تے اگے
 وکس ہوندا ہے، اتے فر کوئی ایسا وقت اؤندا ہے کہ اک نویں
 انقلاب دی لوڑ پیندی ہے جو مُڑھکے اک نواں ادھار مہیا کردا
 ہے۔ انسانی شخصیت دے وکس جاں انسانی سبھیتا دی ترقی دے رستے وچ
 لازمی ایسے مکام اؤندے ہن، ایسے ویلے اؤندے ہن، جد اک دم
 تبدیلیاں اؤندیاں ہن، انقلاب واپردے ہن، تے جنہاں دے نتیجے
 بڑے ڈونگھے نکدے ہن۔ موجودہ دور وچ وی ایہہ صفت موجود ہے۔

حق تے فرض

ضمیر دے حق دے اتہاس ولّ نظر ماریئے تاں پتہ لگدا ہے کہ دُنیا
 دے وکھ وکھ ہسیاں وچ اِس حق دی منگ وکھ وکھ ویلیاں تے
 اُٹھی۔ ہندوستان وچ ضمیر دے حق دا اتہاس بہت پُراں ہے تے
 ایہدا تعلق ہمیشہ ہی اصلی جیون نال رہا ہے، اصلی مایا (سارے
 سماج اتے ساری کائنات اندرلی ہر چین نال اتے مایا دی ودھی
 آواگمن (ہر شیا دا اؤنا تے چلے جانا) نال رہا ہے۔ ہکّان
 دی پُراتن ہندوستانی سوچ مطابق وی اتے بھگتی لہر دے ویلے اُبھرے
 خیالاں انوسار وی فرضاں نوں پورے کرن لئی ہکّان دا ہونا بہت
 لازمی سمجھیا گیا۔ ہکّان دے بغیر فرض تے فرضاں دے بغیر ہکّان

دا وجود نہیں رہ سکا۔ ایہدے نال ہی، مایا دے اندر سماج دی ہوند دے بغیر ہکاں آتے فرضاں بارے سوچیا وی نہیں جا سکا۔ اس نظریے انوسار حق آتے فرض صرف اک ویکتی دے حق آتے فرض ہی نہیں ہن، بلکہ سماج دے اندر رہندے اک ویکتی دے حق آتے فرض ہن۔ مایا دی دین ساریاں دی بہلائی لئی ورتن لئی ہے: سرب جاناہ سکھینو بہوانتو (سارے لوک خوش حال ہون)۔ مہانہارت وچ ارجن آتے چتر سین وچکار تکرار اس نقطے نوں ساہمے لیاؤن لئی ہی ورتیا گیا ہے۔ مہانہارت وچ ہی اک ہور جگہ باربرکا آئے باہے بہیم نوں کوسدا ہے کہ درختاں آتے پودیاں نوں بنا سوچے سمجھے برباد کرنا آتے مایا دے اندر غیر ذمہیاری نال چلنا عقلمندی والا کم نہیں۔

ہکاں آتے فرضاں دا خیال (سوال) صرف مایا دے سندربھ اندر ہی پیدا ہو سکا ہے آتے ویکتی گت ہت آتے سماج دے ہت نالو نال چلدے ہن۔ ۱۸ویں صدی دے فرانسیسی انقلاب نالوں بہن، جو برابری دے وچار نوں لے کے شروع ہویا تے ختم ہویا ہکاں نوں ولگناں وچ قید کر کے کیونکہ اپنے صاف طور تے تسلیم کیتا کہ سماجک بہنتا ضرور چاہیدی ہے۔ اسدے اٹ رگ وید دا سنکپ شروع ایتھوں ہوندا ہے کہ سماجی بہنتا موجود ہے پر ختم ہوندا ہے برابری آتے آ کے :

دو ہتہ بیشک اکو جہے ہن پر جو بناؤندے ہن اکو جیہا
نہیں

دو گائیاں، چاہے بہیناں ہی ہون اکو جیہا دودھ نہیں دندیاں

دو جوڑے بچیاں دی طاقت وچ وی فرق ہوندا ہے
اکو قبیلے دے لوکاں وچ وی اکو جہے گن نہیں ہوندے۔

اتھے، قبیلے دے لوک بہاویں گن اکو جہے نہیں رکھدے لیکن فر
وی قبیلے دے لوک ہن۔ رگ وید وچ ہی کسے ہور تہاں ذکر
ہے کہ اک چنگا راجا اوہ ہے جو ورن ورگا نیک ہووے، ساریاں
دی بہلائی دا خواہش مند ہووے اتے نیاں کردیاں پگھپات نہ کرے۔
بالکل، ایہہ تُلنا کردیاں اسیں دو ایسے سماجاں دی گل کر رہے
ہاں آپس وچ بہت بہن سن تے جو سماجی وکاس دے بہت وگھو
وگھرے پڑاواں تے سن۔

اس دے اگے ویکھیئے تاں رگ وید دے کال دا راجا کسے اوس
ویکتی دا وال وی ونگا نہیں سی کر سکدا جو آپناں فرض پورا
کر رہا ہووے۔ مثال دے طور تے، رگ وید وچ ایسے راجے دا
سنکپ ہی نہیں جو صرف شانو-شوکت لئی ہووے۔ راجا ساریاں دی بہلائی
لئی سی، اتے سماج اپنے لوکاں دیاں لوڑاں دی پورتن لئی ہی راجے
دی چون کردا سی۔ آگو اتے پیروکار دے سنبندھاں دی جھلک رگ وید
وچ ایج ملدی ہے:

اے سبھا دے آگو، ساڈی خوشی اتے آرام دی خاطر توں بدی توں
دور رہ، ساڈے دشمنان نوں تباہ کر جو بدی ہن، ساڈے پیٹاں نوں
چنگی خوراک مہیا کر، یڈھ وڈیا اتے پر بندھکی وڈیا سکھ،
سارے فوجی اتے سماجی اداریاں دی حفاظت کر۔

آتے

بالکل سورج وانگ، جہدے تیز توں بدلاں نوں کانبا چھڑ جاندا ہے،
سیاناں آگو اپنے دُشمنان نوں کانبا چھیڑدا ہے اپنے لوکاں نوں
نہیں، ایہو جیہا سیانا آگو مہان خوشیاں حاصل کردا ہے

چٹیاں ہویا آگو جیکر اپناں فرض پورا نہیں کردا سی تاں اوہدا
راج کرن دا حق ختم ہو جاندا سی۔ مہانبھارت دے انوشاسن پرو وچ،
اس سنکلپ نوں اک اڈتی پر پنسک موڑ دے کے ایہ صلاح دتی
گئی ہے، پرجا نوں اوس راجے دا قتل کرن لئی ہتھیار چک لینے چاہیدے
ہن جو انہاں دی حفاظت نہیں کردا، جو انہاں دے ست خزانیاں
دی لٹ ہی کردا ہے، جو سارے نیماں نوں خراب کردا ہے، جو انہاں
دا آگو بنن دے قابل نہیں تے جو ترس رہت ہے۔ اوہ راجا جو
لوکاں نوں کہندا ہے کہ اوہ انہاں دا رکھوالا ہے پر راکھی کردا
نہیں جاں کرن دے قابل نہیں، اوہدی پرجا نوں اوہدا قتل کر دینا
چاہیدا ہے۔ اس طرحاں، لوکاں نوں صلاح دتی گئی ہے کہ ادھرم دا
صفایا کرنا انہاں دا فرض ہے، اتے جنہاں چیزاں دی لوک راجے
اتے سماج توں آس کرن دے ہگدار ہن جے ایہ چیزاں لوکاں نوں
حاصل نہیں ہوندیاں تاں ایہہ بالکل ادھرم ہے۔ ہندوستان دی سبھیتا
دے کسے وی مکام تے کدے وی ایہہ سویکار نہیں کیتا گیا کہ
راجے کول راج کرن دا حق الہی ہے تے پرجا ول اوہدے فرض
نہیں ہن۔ راجے نوں راج کرن دا حق پرجا ول سخت زمہ واریاں نبھاؤن
نال ہی حاصل سی۔

ویدان دے سمیں آتے ویدان دے بعد دے سمیاں دوران پُچھ پڑتال،
 گھوکھ آتے کیاس ارائیاں دا زور ہون کر کے کئی وچار پیدا ہوئے۔
 مایا آتے آواگمن دے سنکپ دے نال نال مایا ابھاو، اک
 ایسا روپ جہدے توں مایا دی اُتپتی ہوئی دسی گئی ہے، آتے سمدھی،
 اوہ سماں جو اک گھٹنا (جلوا) بیت جان دے اخیر دا آتے
 نویں گھٹنا (جلوا) دے ارنہ ہون توں پہلاں دا سماں ہے، آتے
 ایہہ وچار ضمیر دے حق دے نال پوری میل کھاندے وچار سن۔ مگروں
 جا کے، جو زور نال اُپر آ گئے اوہ انہاں سنکپاں دی ورتوں
 صرف اپنی طاقت نوں چالو تے برکرار رکھن آتے حالتاں نوں
 واجب ٹھہراؤن لئی کرن لگ پئے۔ گیان حاصل کرنا میہدود کر دتا
 گیا آتے ضمیر دے حق آتے گرہن لا دتا گیا۔ ویدان دے زمانے
 بعد کئی صدیاں ہکاں تے فرضاں نوں مایا دے اصلی حالات نالوں
 توڑ دتا گیا، آتے، اپنے جیون سروت نالوں ٹٹ کے ایہہ اک
 کٹھور تے سمیں توں پچھے رہ گئی شکل اختیار کرن لگ پئے۔ جدوں
 ایہہ عمل شروع ہو گیا تاں حق آتے فرض جلدی ہی اک ایسی
 شکل لے گئے جتھے انہاں دا ذکر اک مجبوری جیہی بنکے رہ
 گئی۔ انسانی سنتشٹی دا سادھن نہ رہ کے ایہہ انسانیت دی ہتک آتے
 نگہار دا سادھن بن گئے۔ دھرم اک سادھن نہ رہا اک نشانہ
 بن گیا۔ ہکاں تے فرضاں دا سُر میل بدل کے اک دوجے تے بہارو
 ہون دی اک کوشش بن گیا، سہی تاں ایہہ ہے کہ طاقت دھاریاں
 دے صرف حق ہی حق سن فرض کوئی نہ رہا جد کہ طاقت دھاریاں
 دے شکاراں دے کول صرف فرض ہی رہ گئے حق کوئی نہ رہا۔ ہکاں
 نوں ختم کرن دا ایہہ عمل ذاتی-پرہتا دی پردھانتا وچ وی ویکھیا
 جا سکدا ہے جتھے ضمیر دے حق موہرے اک دیوار کھڑی ہو گئی تے

کئی واری تاں جیون دا حق وی ختم سی۔ لوکاں دے اک بہت وڈے
 حصے نوں سماج دی ذمّیواری دے دائرے چوہی باہر نہیں کر دتا
 گیا (اتے ہالے وی ہے)، بلکہ عورتاں نوں سمّوچے طور تے ودیا
 حاصل کرن دے ہر حق توں زوراجبری میہروم کر دتا گیا اتے
 عورتاں آج وی کئی پابندیاں اتے مجبوریاں دا شکار ہن۔

اتہاسک طور تے گل کریئے تاں، ایہہ قدرتی سی کہ زندگی دے
 حالات نال اس کٹھورتا دی کشمکش رہنی ہی رہنی سی تے لوکاں
 نے ہکاں دی مڑبیانی دیاں کوششاں وی کرنیاں ہی سن، خاص کر
 ضمیر دے حق لئی گلے بگلے ایہہ کوششاں ہوئیاں وی۔ بھگتی لہر سمیں
 بھگتاں نے صرف اپنے واسطے ہی ضمیر دے حق دا ہی اعلان نہیں
 کیتا سگوں اس حق دی منگ عورتاں اتے مرداں لئی وی کیتی چاہے
 انہاں دی ذات جاں سماجی رتبہ کوئی وی ہووے۔ اجیہا کردیاں انہاں
 اک وار فر ضمیر دے حق نوں سماج دے پتتاں نال جوڑیا۔ مثال
 لئی، جویں ویداں دے زمانے دے عورتاں اتے مرد قدرت دے تتاں
 بغير نہیں سار سکدے سن اتے انہاں دی ورتوں کرن وچ اوہ نیپن
 وی سن، اوسے طرحاں ہی انہاں نے اپنے ہکاں دی بنیاد وی
 اوس زمانے دے سماجک حالات انوسار ہی رکھی۔ جو انہاں دے مگروں
 آئے، خاص کر بھگتی لہر دے ویلے، ساریاں نے ہکاں دا سنکپ
 اس نقطہ نگاہ نوں ساہمنے رکھ کے کیتا کہ ویلے حالات کیہ سن۔
 ۱۸۵۷ دے دیش بھگتاں اتے ہورناں بارے وی ایہو ہی کیہا جا
 سکدا ہے جنہاں دے ویلے دے حالات نے انہاں نوں برتانوی بستیوادی
 طاقت نال سمجھوتہ کرن دی کدے وی آگیا نہیں دتی۔ دراصل، ہندوستان
 دے لوکاں نے آزادی لینا اپنا جنم سدھ حق اس کر کے سمجھیا

کیونکہ حالات ایہ سن کہ انہاں نوں بستی وادیاں نے غلام بنایا
ہویا سی۔

آج دے ہندوستانی حاکماں نوں ایہ نہیں بھلنا چاہیدا کہ اس
ویلے وی ہندوستان دے لوکاں دا ایہ حق بلند کرنا جائز ہے
کہ اوہ اپنے اتے ہوندے جبر اتے ظلم دے حالات نوں پلٹا دینگے۔
اس گلوں انکار نہیں کیتا جا سکدا ہکاں دے حق وچ سبھ
توں وڈی دلیل بندے دی ہوند ہے۔

ضمیر دے حق دے اتہاس وچ، کوئی وی ہندوستانی ایہ نہیں بھل سکدا
کہ جس ویلے بہادر شاہ جفر ہندوستانیوں دے اپنے سسٹم نوں آپ
چُن دے حق لئی لڑیا تاں برتانویاں نے اوہدی بغاوت نوں گچل
دتا سی تے اوہنوں جلاوتن کر کے برما وچ جیل دیاں سلاکھاں دے
پچھے بند کر دتا جتھے اوہدی موت ہوئی۔ اوس دی اس منگ دا،
کہ ایہ فیصلہ کرن دا حق لوکاں کول ہے کہ اوہ کس طرحاں دا
سسٹم چاہندے ہن، آج مظاہرہ اوہ لکھاں لوک کر رہے ہن
جو سٹیٹ دہشت واد نوں اتے ہور ہر طرحاں دے جبر نوں سویکار
نہیں کردے اتے منگ کر رہے ہن کہ ملک دے کاروبار نوں
چلاؤن وچ انہاں دا وی پورا ہتہ ہونا چاہیدا ہے۔ جے آج تُلنا
کریئے تاں صاف ہے کہ برتانیا وچ مدھکالین واد دے خلاف جدوجہد
دوران ضمیر دا حق اتھے تک وی نہیں سی پہنچ سکیا جہدی بکائدا
طور تے گھوشنا کیتی گئی سی جد کہ عمل وچ جگیداراں، کلین ورگ
اتے وپاری طبقے دے ہکاں دی راکھی باقی ساریاں دے ہکاں دی
بلی دے کے کیتی گئی۔ ہندوستان وچ ایہ چیز سنہو نہیں کیونکہ اک

ہندوستانی کدے وی حق نوں اوس حالات نالوں وکھ کر کے نہیں ویکھدا
جہدے وچ اوہ ریہندا ہے۔

پھوکیاں رسمی گلاں کسے دا ڈھڈ نہیں بہردیاں آتے نہ ہی آزادی
نال اپنا سیاسی تے آرتھک سسٹم آپ چنن دی تانگہ دا خاتمہ
کر سکدیاں ہن۔ جد کہ کئی ملکاں وچ ضمیر دے حق دی لڑائی صرف
رسمی اعلاناں تک ہی سیمت کر دتی گئی ہے، ہندوستان وچ ہکاں
دی لڑائی دیاں لہراں جبر تے پچھڑپین دے حالات نوں تبدیل کرن
لئی اٹھ رہیاں ہن۔

ولگناں چو نکل کے اگے ودھنا

دوسری سنسار جنگ دے خاتمے بعد دے ۴۰ سال توں بپتے عرصے
دوران پہلاں امریکہ آتے فر سوویت یونین نے بندے دی ضمیر
دے ادھیکار خلاف ہتھ چکيا۔ اس ادھیکار دی اپنی توہین ہوئی کہ
کسے نوں ضمیر دا ادھیکار اس بنیاد تے ملدا سی کہ کوئی
بندہ جاں ملک کس کیمپ نال سبندھ رکھدا ہے، کس دھڑے دا حامی
ہے۔ ونسن چرچل نے ۵ مارچ ۱۹۴۶ نوں اپنی آئرن کرٹن (فولادی
پردہ) تکریر وچ بکاؤدا طور تے سرد جنگ چھینن دا اعلان کیتا
جتے اس عرصے دوران ضمیر دے حق دی بہت ہی توہین کیتی۔ جھٹ

ہی مگروں امریکہ دے راشٹریٹی پیری ٹرومین نے امریکی کانگرس تے
 زور پایا کہ یونان دے لوکاں دے گھول نوں گچلن لئی ملیناں
 ڈالراں دے فنڈ راکھویں رکھے جان، تے انج سرد جنگ نوں اک
 حقیقت دا روپ دے دتا۔ ایہدا ادیش یونان وچ جمہوری جدوجہد
 دی ہار یقینی بناؤنا آتے اس خطے وچ امریکہ دے ہتاں آتے
 علاقائی منسوبیاں دی راکھی کرنا سی۔ انج، نہ صرف یونانی لوکاں
 دے سوے نرے دے ادھیکار دا ہی قتل کیتا گیا بلکہ یونانی
 لوکاں دے ضمیر دے حق نوں وی کھوہ لیا گیا۔ پنجابویاں دے اخیر
 آتے اس توں مگروں سنسار دے لوکاں نے ویکھیا کہ ہن سوویت
 یونیئن وی اوہے نوں ہی ترقی پسند سمجھدا سی جو بندہ، ملک، جان
 جتھیندی، اس دے نال سہمتی رکھدی ہووے۔ پچھلے گجھ سالان دیاں
 گھنٹاواں مگروں ہن ایہہ بالکل صاف ہو گیا ہے کہ وڈیاں طاقتاں
 دے سوارتھی ہتاں دی رکھوالی آتے سنسار نوں مڑ تکسیم کرن دی
 دوڑ وچ بندے دی ضمیر دا ادھیکار اک وار فر پیراں ہیٹھ درڑیا
 جا رہا ہے۔ جویں پہلیاں وچ امریکہ، برتانیہ تے پور تھاویں
 سی ہن باقی سنسار وچ وی کیہا جا رہا ہے کہ ضمیر دا ادھیکار
 اُنہاں نوں ہی حاصل ہے جو کمیونزم دے ورودھی ہن جاں کسے
 وڈی طاقت دے حمایتی ہن۔ لیکن حقیقت وچ ویکھیے تاں ضمیر دا
 حق، اس جاں اوس سسٹم دا متہاج نہیں بنایا جا سکدا۔ اس دا
 تعلق بندے دی ہوند نال ہے، جے انسان ہے تاں اوس نوں ضمیر دا
 حق وی ہے۔ اصل زندگی وچ ایہدی ہوند ہے کہ نہیں؟ ایہہ ابھنگ
 ہے کہ نہیں؟ فیصلہ اس ادھار تے کرنا پویگا کہ انسان نوں ایہہ
 ادھیکار حاصل ہے کہ نہیں، ایہہ نہیں کہ اس ادھیکار دی ورتوں نال
 کسے سسٹم جاں حکمران نوں لاجہ پہنچدا ہے جاں ہانی ہوندی ہے۔ ضمیر

دے ادھیکار بارے گل کردیاں اجیہیاں سوچاں نوں لازمی لانبھے رکھنا
 ہووے گا۔ سرد جنگ دی سماپتی مگروں دے اس دور وچ ایویں روائتی
 گھوشنابازی کری جان دا کوئی لاجہ نہیں۔ لوڑ اس چیز دی ہے کہ ایہہ
 یقینی بنایا جاوے کہ ضمیر دا حق صرف کاغذی کاروائی لئی اک مسالا
 ہی نہ بنیاں روھے بلکہ حقیقت وچ لوک اس نوں مان سکن۔ لوک
 جنہاں حالتاں وچ جیون بسر کردے ہن، روزی کماؤندے ہن، اوس
 نال اس ادھیکار دا ڈونگھا سبندھ ہونا چاہیدا ہے۔ اس نوں اک
 کاغذاں دا شنگار بنائی رکھن دا منگھاں نوں کوئی لاجہ نہیں۔

اتہاسک طور تے ویکھیئے تاں وکھ وکھ ملکاں وچ ادھیکاراں دا
 وکاس تاں بیشک وکھو وکھرے ڈھنگاں نال ہویا ہووے گا پر انہاں
 دا تہ ہمیشہ اکو ہی رہا ہے۔ ایہہ تہ ایہہ گل من کے تہردا
 ہے کہ جنہاں دے ادھیکار ہن، اسے حقیقت دی بنیاد اُتے، اوہ
 اپنے ادھیکاراں نوں جوین چہن ورت سکہے ہن۔ یورپی پرسنگ وچ
 ویکھیئے تاں اس پکھوں رینیسانس دا دور سانوں آدھونک ویلیاں
 نال جوڑدا ہے۔ انہاں ویلیاں توں لے کے ضمیر دے ادھیکار نے
 ایسیاں ستہتیاں نوں پلٹن ول توریہ جو اس حق دی ورتوں دے
 راہ وچ روڑا بندیاں سن۔ چودھویں صدی وچ اٹلی توں شروع ہو
 کے، سارے یورپ وچ پھیلدی ہوئی، شاہی طاقت نے سامنت سرداراں دی
 جاگیرو طاقت نوں کچلیا تے مہان قومی سلنتناں نوں پیدا کیتا،
 جددے اندر آدھونک نیشن سٹیٹاں آتے نوین بُرزوا سسائٹی پیدا
 ہوئی۔ فر، علم دی ترقی (انلائٹنمینٹ) دے دور وچ، جو فرانس
 دے انقلاب توں پہلاں دا ہے، ضمیر دے ادھیکار لئی مسالا اس دھارنا
 چو لیا گیا کہ سارے بندے جماندرو طور تے برابر ہن۔ ایہہ

اوہ ویلا سی جدوں ادھیکاراں دا افیشل سروٹ لوئیس چودھویں دی ایہ
گھوشنا ہویا کردا سی کہ میں ہی سٹیٹ ہاں

ادھیکاراں دیاں انہاں دو دھارناواں وچکار اک زبردست بھیڑ ہویا
آتے سٹے وجوں فرانسیسی انقلاب واپریا جس نے پرائے سامنتوادی
سماج دیاں نینہاں ہلا کے رکھ دتیاں۔ فرانس دے انقلاب دے آزادی،
سمانتا آتے بھراتری پئے دے جائے پچھائے نعرے نے یورپ
آتے اتری امریکہ دے لوکاں نوں جگایا آتے سوجھ پیدا کیتی
کہ ویلے دیاں ستھتیاں وچ انہاں دے ادھیکار کیہ ہن۔ پر، ایہ
ادھیکار بہتا کر کے کاغذاں تک ہی سیمت رہے تے اپنی اُتپتی
دے سنکپاں دے اندرونی نقصاں دی سیا پار نہ کر سکے۔ سارے
بندے جماندرو طور تے برابر ہن دا سنکپ، سماجک فرقان نوں
ختم کرن لئی یتن نہیں کردا۔ اس وچوں نکلے ادھیکار حقیقت دا
روپ نہیں سی لے سکدے۔ تے جس جماعت نے ادھیکاراں دے ایہ
سنکپ موہرے لیاندے سن، اوہ انہاں نوں حقیقت وچ تبدیل کرن نال
کوئی دلچسپی نہیں سی رکھدی۔ اس جماعت نوں جدوں اک دفا اوہ
راجسی حق مل گئے جنہاں توں ایہ پہلاں میہروم سی، ہن ایہو
جماعت اوہ نعرے ویاپک طور آتے آتے بغیر کسے پکھپات دے
لاگو کرن وچ اسپہل رہی جنہاں دا جھنڈا ایہ چُکی پھردی رہی
سی۔ ایہ انہاں ولگناں چوہ باہر نہیں نکلی تے نہ نکل ہی
سکدی سی۔ جد تک اک ایسی جماعت نہیں پیدا ہوندی جہدے پت
وچ انہاں ولگناں نوں پار کرنا ہووے، انسان دی ضمیر دے ادھیکاراں
دے سنکپاں دی ایہ خامی دور نہیں سی ہو سکدی۔

مثال دے طور تے، فرانس دے انقلاب مگروں فرینچ ڈیکلاریشن آف
 رائٹس دے ستاراں مڈھلے مولک لیکھاں وچوں جبر دی ورودھتا کرن
 دا ادھیکار محض انہاں بندیاں دی اچھا دا اظہار ہے جو خود
 جبر دے خلاف اٹھے اتے لڑے سن۔ انہاں نے ایہہ لیکھ اصل
 وچ اپنے عملوں نال لکھیا۔ لیکن، ایہہ جبر دی ورودھتا کرن دا
 حق ۱۷۹۵ دے فرانسیسی سنویدھان وچلے ادھیکاراں دے گھوشنپتر وچوں
 الوپ ہو گیا، جہدا ارتہ ایہہ ہے کہ نویں بے حکمران جبر دی
 ورودھتا کرن دا ادھیکار ہور کسے نوں نہیں سن دینا چاہندے۔
 اس دے نال ہی ۱۷۹۵ دی ادھیکاراں دی گھوشنا وچ کیہا گیا کہ
 سماجک فرق صرف عام بہلائی دے ادھار تے ہی کیتا جا سکیگا تے
 انج سماجک فرق دے موجود اتے جاری رہن لئی قانونی تے نیاں
 ادھار مہیا کر دتا گیا۔ سماجک فرق جاں بہن بہیداں نے فر
 لازمی طور تے گھلھیاں نگران دا روپ اختیار کرناں ہی سی جوین
 ۱۷۸۹ وچ ہویا تے فر ۱۸۷۱ وچ، جد پیرس کمیون بنیاں۔ تے
 اس دے مگروں وی بہت سارے بہیڑ ہو چکے ہن۔ ہن تک سماجی
 فرق ودھدا ہی آیا ہے تے ضمیر دا حق اک رسمی جیہی چیز بنیاں
 رہا ہے۔

برتانيا دے حاکم دائرے وی دو سو سالن توں بڑے سمیں توں ضمیر
 دے حق دے خیال نال کلول کردے آ رہے ہن، پر انہاں اس
 ادھیکار نوں کدے وی ہکیکی طور تے تسلیم نہیں کیتا۔ ایہو جہے
 اہم ادھیکار نوں پوری طرحاں تسلیم کرن توں انہاں دا دور نستا
 اتھوں وی ظاہر ہوندا ہے کہ ضمیر دے حق توں منکر ہون لئی ایہہ
 پھیار پلایا اتے سہنشیلتا دے وچاراں نوں پرچار دے ہن۔ ادھیکاراں

دی ویپکتا، اک پاسے تان لوکان نوں ضمیر دے حق توں میہروم
 کرکے گھٹائی گئی تے دوسرے پاسے ریائتاں دین دے رواج نال اس
 نوں ڈھاہ لائی گئی۔ جگیردار جماعت، وپاری طبقے آتے امیراں سرداراں
 دے آپسی گھجور تے ادھارت انہاں دا موجودہ سسٹم جدوں دا ہوند
 وچ آیا ہے اڈوں توں ہی برتانوی حاکم دائریاں نے سدا ہی
 ادھیکاراں دی اک بڑی ہی کرڑی جماعتی پریہاشا دتی ہے۔ برتانيا
 دے سیاسی سدھانتکار آتے ۱۷۶۶ توں لے کے ۱۷۹۲ تک پارلیمنٹ
 دے میمبر، ایڈمنڈ برق، دی رائے وچ ضمیر دا حق آتھاسک طور تے
 اُچھے تے وکست ہوئے اداریاں نوں ہی حاصل ہے جوین کہ بادشاہت
 آتے چرچ، جد کہ لوک صرف انہاں دے ادھین ہن۔ ایڈمنڈ برق
 دے خیال اوس ویلے دی ادھیکاراں دی ستھتی دا اکس ہن تے برتانيا
 وچ ضمیر دے ادھیکار دی دشا ہالے تگ وی ایہو ہی ہے۔ بادشاہت،
 چرچ آتے پارلیمنٹ نوں وصال آرتھک تے سیاسی اختیار پراپت ہن
 جد کہ انسان دی ضمیر دا ادھیکار محض رسمی ہے تے انہاں یودھیاں
 لئی خورو پاؤن دا اکھاڑا بنیاں ہویا ہے جو ایہنوں اصلیت وچ
 لاگو ہوندا ویکھن وچ رتا وی دلچسپی نہیں رکھدے۔

امریکن انقلاب، جہنوں سنتنرتا دیاں سمبھاناواں آتے نویں سنسار
 وچ بہت وڈیاں ترقیاں دے امکاناں لئی صلاحیا جاندا ہے، نے
 وی ادھیکاراں سبندھی برتانوی خیالاں تے سنکپاں نوں رد نہیں کیتا۔
 امریکن آزادی دے پتا پتامیاں نے وی ضمیر دے حق نوں چنگی
 طرحاں نہیں مولن دتا تے اس دے روائتی ہار-شنگار دا گھپڑا
 نہیں چھڈیا آتے اسدے تے نوں اک ایسے اوزار دا روپ نہیں
 دتا جو سماج دے کرائنتیکرن وچ حصہ پاوے۔ ۱۷۷۶ وچ ٹومس جیفرسن

دی سٹنترتا دی گھوشنا توں لے کے ۱۷۹۱ وچ بل آف رائیٹس تگ، جد لوکاں ولوں پائے گئے مہان دباء صدقہ امریکہ دے سنویدھان وچ پہلی سودھ کیتی گئی، کئی طرحاں دے ہکاں دے اعلان کیتے جاندے رپے لیکن داس-پرتمہا نوں ختم نہیں کیتا گیا۔ داستا، جہنوں ایہہ اک اڈتی سنستہا کہندے سن، امریکی سنویدھان دی گھوشنا کیتے جان دے وی کوئی ۷۵ سال بعد تک قائم رہی، بالکل اویں جوہیں ۱۷۹۱ دے فرانسیسی سنویدھان وچ اک خاص لیکھ شامل سی کہ، بہاویں کہ ایشیا، افریکہ اتے امریکہ وچلیاں فرانسیسی بستیاں تے ملکیتاں فرانسیسی سامراج دا حصہ بن لیکن ایہہ سنویدھان انہاں اتے لاگو نہیں ہوندا۔ ایہو جہیاں بیڑیاں وچ جکڑی امریکہ دی سٹنترتا دی جنگ کدے وی ایہو جہیاں انقلابی تبدیلیاں نہ لیا سکی جو منگھی ادھیکاراں دے مولن وچ مددگار بندیاں۔ آج، امریکہ اتے ہور ملکاں وچ، وتی جروائے لیبر کلبینورگ دی مدد نال راج کردے ہن تے باقی ساریاں دے ہکاں نوں پیراں ہیٹھ لتاڑدے ہن۔

دوسری سنسار جنگ مگروں جدوں یونائٹڈ نیشنز وچ منگھی ادھیکاراں دے اعلان-نامے اتے کم ارنہیا گیا تاں امریکہ، برتینیاں، فرانس اتے ہور ملکاں نے بڑا دباء پایا کہ ویاپک اعلان-نامہ صرف رسمی جیہا ہی ہووے تے اس وچ اصلی تے کوئی نہ ہووے۔ یوقاینقہ دی کمیٹی نمبر ۳ ولوں ۱۹۴۷ وچ تیار کیتے گئے جینیوا مسودے نوں مڑکے لکھدے ہوئے امریکہ اتے ہور بستیاوا دی طاقتاں نے ایہہ گل یقینی بنا دتی کہ اس ایلاننامے وچ کوئی ایسی چیز شامل نہ ہو سکے جو اس گھوشنا پتر وچ ایلانے گئے منگھی ادھیکاراں اتے

مولک آزادیاں نوں حقیقت دا روپ دے سکے۔ مثال دے طور تے،
 اُنہاں آرٹیکل ۴ وچ پیش کیتی گئی اک تجویز خارج کر دتی جو
 کہندی سی کہ، سٹیٹ ایہہ یقینی بنائے کہ کسے وی ویکتی دے ہکاں
 نوں اپرا دھی ڈھنگ نال ختم کرن دی کوئی چال کامیاب نہ ہو سکے
 تے ایسے حالت پیدا نہ ہون دیوے جو کسے دی بھگہ جاں تھکیویں
 نال موت ہو جاں دا کارن بنن۔

روس وچ اکتوبر انقلاب وی، بہاویں کہ اسنے ویکتی دی ضمیر دے
 حق دے مولن اتے ایہنوں سماج اتے لوکاں دی زندگی وچ اتی
 اہمیت دواؤن لئی ہر موقع مہیا کیتا، آخر کار اسے کر کے تباہ
 ہویا کیونکہ ایہہ اوس جماعتی دھارنا توں اچا نہ اُٹھ سکیا جو
 سمیں دی ہائی نہیں سی رہی تے جہدا صرف اک اجیہا خول ہی
 باقی رہ گیا سی جس نوں ورت کے نویاں اُٹھ رہیاں لوٹو جماعتاں
 نے لوکاں نوں دبایا۔ مزدور جماعت دے آگو رول بارے دائوے
 اتے مارکسواد-لیننواد دے سچ نوں اک ایسا سناتی تے ملٹری
 اڈیوگ بناؤن لئی ورتیا گیا جو سارے سنسار نوں فتح کر سکے۔
 جدوں ویلا بہت ہی ماکول سی کہ سماج منکھی ادھیکاراں نوں اُتم
 تہاں دیوے، اک ایسا ورگ ساہمنے آیا جو اپنیاں لالساواں پوریاں
 کرن دے راہ پے گیا۔ صرف گلاں رہ گئیاں تے عمل وچ ادھیکاراں
 دی دھارنا اُنہاں لوٹو جماعتاں دے ہت پورن لگ پئی جو ہن
 پیدا ہو چکیاں سن۔

آج، سرد جنگ مگ جان دے اس دور وچ، اک قوم ہووے، جاں
 اک سموہ ہووے، جاں اک ویکتی ہووے، انہاں دی ہوند ہی ایہہ

منکے تُردی ہے کہ لازمی طور تے انہاں دے حق وی ہن۔ جے
 ایہہ ہن تاں انہاں دے حق وی ہن، اس سچائی نوں اکھوں پروکھے
 نہیں کیتا جا سکدا۔ ایہہ گل صرف اک کلپنا ہی نہیں رہی، سگوں
 ہن لوکی منگ کرن لگ پئے ہن کہ ایہہ ادھیکار انہاں لینے
 ہی لینے ہن، تے ایہہ گل ہن اک سخت جھڑپ نوں جنم دے
 رہی ہے انہاں وچکار جو ادھیکاراں نوں محض اک گھوشنا تگ ہی
 مہدود رکھنا چاہندے ہن تے انہاں وچکار جو دراصل ایہہ
 ادھیکار ورتن لئی کمرکسے کری بیٹھے ہن تے صرف اعلان-نامیاں نال
 سنتشٹ ہون لئی تیار نہیں۔ سرد جنگ دے انت نے خود اک اجیہا
 تفران کھڑا کر دتا جہدی طاقت تے شدت ودھدی ہی جانی ہے
 جد تگ مانسی ادھیکاراں دی منگ پوری نہیں ہوندی۔ سرد جنگ نے
 اوس شیا تے پردہ پائی رکھیا سی جو بینکاب ہون لئی زور لا
 رہی سی، سارے عورتاں تے مرداں دی ضمیر دا ادھیکار۔ ہن ایہہ
 پردہ فاش ہو چکا ہے۔ اس لئی، سنسار دے ہر کونے وچوں اٹھ
 رہی منکھی ادھیکاراں لئی آواز کوئی حیرانی والی گل نہیں ہے۔

ستّا آتے ستہتی وچالے نگر

سرد جنگ دی سماپتی نال سنسار وچ مانسی ادھیکاراں دی لہر دے
 وکاس لئی ودھیا سمجھاوناواں پیدا ہوئیاں ہن پر ایہہ وی نہیں کہ
 ہن اسدے راہ وچ کوئی مشکل ہی نہیں رہی جاں اسدا کوئی ورودھ
 نہیں کریگا۔ اس ویلے بہت سارے ملکاں دے حکمران دائرے منکھی
 ادھیکاراں نوں اس طرحاں پیراں ہیٹھ لتاڑ رہے ہن کہ کوئی
 اجیہا ادھیکار نظر نہیں آ رہا جو ابھنگ ہووے جاں جہدی اُلگھنا

نہ کیتی جا رہی ہووے۔ ادھیکاراں دی توہین دی اک مثال ہندوستان
 وچ موجود ٹاڈا (ٹیروورزم اینڈ ڈسریٹو ایکٹوٹیز پروینشن ایکٹ)
 قانون ہے۔ اس قانون ادھین کسے دے وی حق کھوہے جا سکے
 ہن۔ تے اس وچ صرف ایہو اکو ہی نقص نہیں۔ اجیہے قانون
 دی موجودگی حکمراناں تے پولیس ادھیکاریاں نوں ہلاشیری بخشدی ہے
 کہ اوہ جو مرضی کر سکدے ہن، تے جے کوئی موہرے بولدا ہے اوس
 نوں اس قانون تہت اندر ڈگ سکدے ہن۔ ہندوستان دی حکومت
 ہونا ہن ایہہ لسنس مل گیا سمجھ لیا گیا ہے کہ ایہنوں کسے
 وی طرحاں دا قانون بنا دین دا ادھیکار پراپت ہے تے منگ کر
 سکدی ہے کہ سارے ملک واسی اسدے بنائے ہر قانون دی پالنا کرن
 کیونکہ ایہہ حکومت دے بنائے ہوئے ہن۔ ہور کوئی وی دلیل دین دی
 ضرورت نہیں۔ اک ادھیکار دی ایہو جیہی پریہاشا سامنتوادی ویلیاں
 دی یاد دواؤندی ہے جد یورپ دے بادشاہ آتے سامنت-سردار اپنی
 شکتی نوں اس ادھار تے ہگی ٹھہراؤندے سن کہ ایہنوں ربّ دی
 منظوری حاصل ہے۔ اسدے علاوہ ادھیکاراں دی ایہو جیہی پریہاشا ہندوستان
 دے اُنھاں لوکاں دی وی بیازتی کرن والی گل ہے جنھاں نے ہندوستان
 وچ ضمیر دے حق دا وستھار دتا سی۔ ہندوستانی سٹیٹ نے وی
 یورپین سٹیٹ وانگ ہی لوکاں دے سارے حق تاں ہڑپ لئے ہن، پر
 اپنے فرضاں نوں بالکل بھل گئی ہے۔ سیاسی شکتی نوں اس ڈھنگ
 نال پیش کرنا ضمیر دے حق آتے ساریاں دی خوش حالی دی وچاردھارا
 نوں ختم کرنا ہے جو ہندوستانی لوکاں نے ہزاراں سالوں دے عرصے
 وچ پیدا کیتی سی۔ اس طرحاں دے حکمران کوئی وی فیصلہ کر سکدے
 ہن تے اس ادھار تے واجب ٹھہرا سکدے ہن کہ اوہ حکمران
 ہن۔ پر اپنے فرضاں نوں پچھانن تے پورے کرن دی کوئی وی ذمہ واری

لینا اوہ لوڑیندا نہیں سمجھدے۔ اس لئی ایہو جیہ حکمراناں دا،
 ایہو جیہی راجنیتک شکتی دا، تختہ پلٹن وچ لوک وی ہکی ہوئگے
 تے اپنے فرضاں دی ہی پالنا کر رہے ہوئگے۔ اتہاسک طور تے
 وکسے ہندوستانی خیال ایہہ ہن کہ ضمیر دا ارتھ بڑا گہرا ہے جو
 منمرضی نال نہیں تبدیل کیتا جا سکدا۔ اسدا اکو اک ارتھ ایہہ
 ہے کہ جو جابر کرے، جو ذہن نوں ششوپنچ وچ پاوے، جو انسانی
 عمل دے راہ وچ رکاوٹ پئے، اوس نوں اُلٹاؤنا، اوہدا تختہ پلٹناں
 جائز ہے۔ مثال دے طور تے، غریب آتے بے روزگار موجود ہن
 آتے بے روزگار ہون دی وجاہ کرکے ہی اوہ اپنے ادھیکار منگ رہے
 ہن۔ اوہ غریبی آتے بے روزگاری دی حالت وچوں باہر نکلن دا
 حق منگدے ہن۔ اجیہی منگ کرنا انہاں دا فرض ہے۔ اوہیں ہی جد
 عورتاں منگ کردیاں ہن کہ سماج وچ انہاں نال ورتکرے آتے بے عزتی
 دی ستھتی ختم کیتی جاوے تاں اوہ سماج پرتی اپنے اک فرض نوں
 ہی پورا کردیاں ہن۔ بہتیاں سرکاراں آتے قومانتتری ادارے، جوہیں
 کہ سنیکٹ راشٹر دی سیکوریٹی کونسل، آڈ، اپنے فیصلیاں نوں اس
 ادھار تے ہکی ٹھہراؤندے ہن کہ انہاں نوں فیصلے کرن دا ادھیکار
 ہے، منظوری ہے انہاں کول۔ لیکن بھل جاندا ہے ہن کہ کوئی فرض وی
 ہن انہاں دے۔ جدوں لوکی سرکاراں تے اداریاں توں اپنے ہکاں
 نوں منگدے ہن کہ انسان ہون دے طور تے انہاں دے فلانے فلانے
 حق ہن جو ملنے چاہیدے ہن تاں لوک اپنے فرض دی ہی پورتی
 کردے ہن۔ انہاں دی حالت مجبور کردی ہے کہ اوہ اپنے حق منگن۔
 حالات مجبور کردے ہن کہ اوہ اپنے ہکاں لئی لڑدے ہوئے سماج
 دی ترقی پرتی اپنے فرضاں نوں پورا کرن۔ کوئی وی ستا اپنے فرضاں
 دی کوتاہی کرن وچ ہکی نہیں جے حالات دی مجبوری نہیں۔ اس پکھوں

ویکھیئے تان حالات دی مہتتا کاغذی کاروائیاں آتے کالپنک خیالان
نالوں کتے زیادہ ہے۔ جدوں ستادھاری اس طرحان دے ادھار تے
کاروائی کردے ہن تان ضمیر دے حق نوں اُلنگھدے ہن۔

بہرہال، اس سچائی نوں لکون لئی کہ وکھ وکھ ادھیکاری جاں سرکاران
آپنے فرضان نوں پورا نہیں کر رہیاں، کوشش کیتی جا رہی ہے کہ
منگھی ادھیکاران دی منگ نوں اک اجیہے دائرے وچ ہی رکھیا
جاوے جس نال انہاں ستادھاریاں نوں فائیدا ہووے۔ جو ادارے سرد
جنگ دے زمانے وچ آپنے لاجہ لئی منگھی ادھیکاران دی راکھی دیاں
ٹاہراں ماریا کردے سن اوہو ہن مانوی ادھیکاران دی وڈھ رہی
منگ نوں نکیل پاؤن دے یتن کر رہے ہن۔ ایہدیاں کئی مثالان
دیتیاں جا سکدیاں ہن پر اک گل اصلوں سپشٹ ہے کہ سرد جنگ
دی سماپتی نال وی اوہ حالات ختم نہیں ہوئے جنہاں کر کے منگھی ادھیکاران
دی اُلنگھنا ہوندى سی۔ دراصل حالات پور وی وگڑ رہے ہن تے
منگھی ادھیکاران دا پور ودھیرے گھان کیتا جا رہا ہے۔ ایہہ کوئی
اتفاقیہ گل نہیں کہ سرد جنگ ختم ہون دے بعد دے سمیں دوران
حالات آتے ستا وچکارلی ٹکر بڑی اُگھڑ کے ساہمنے آ رہی ہے۔ وجاہ
ایہہ ہے کہ لوک اوس حالات نوں بدلن لئی یتنشیل ہن جو منگھی
ادھیکاران دی اُلنگھنا لئی زمہ وار ہے۔ لوک آپنے ضمیر دے حق دی
راکھی کرنا تے اس حق دے تے نوں اپنی دشا بدلن واسطے
ورتنا چاہندے ہن۔

ایہہ کہنا لاجہکاری نہیں ہووے گا کہ ہریک ستا دی ورودھتا کرن نال
ہی ضمیر دے حق دا کارج اگے وڈھ سکدا ہے۔ پر ایہہ وی نہیں

کہہ سکدے کہ کوئی ستا اُلٹائی ہی نہیں جا سکی۔ تے نہ ہی ایہہ
 سہی ہووے گا کہ اُنہاں حالات نوں پلٹے بغیر ہی ضمیر دے حق دی
 پراپتی ہو سکی ہے جو ایہدی پراپتی وچ رُکاوٹ ہن۔ سمجھن والی
 گل ایہہ ہے کہ جاں تاں ستادھاریاں نوں اوہ حالات تبدیل کرنے
 پینگے جو ضمیر دے حق دے راہ وچ رُکاوٹ کھڑی کردے ہن جاں
 فر حالات تد تک پور وگڑدے جائگے جد تک کہ لوک اُنہہ کے اجیہے
 ستادھاریاں دا تختہ نہیں پلٹ دندے۔ سو، جس پگھوں وی ویکھیئے،
 ستا دباہ پیٹھ آ رہی ہے اتے حالات منگ کر رہے ہن کہ اُنہاں
 نوں بدلیا جاوے، اتے ودھیرے توں ودھیرے گنتی وچ لوک اپنا فرض
 پورا کرن لئی اگے آ رہے ہن۔ سرد جنگ توں مگروں دے دور
 وچ منگھی ادھیکاراں لئی جدوجہد دا تہ ایہو ہی چیز ہے۔ جڈاں
 جڈاں ویلا گزریگا، صاف ہوندا جاویگا کہ منگھی ادھیکاراں لئی
 منگ دا تہ کیہ شکل لئیگا۔ روپ الگ ہو سکگے پر تہ اِکو
 رہے گا کہ ستادھاریاں دے دائویاں اتے حالات دی منگ وچ
 جو ورودھ ہے اوس وچکار اِک پھسویں ٹکر ہے۔

ستا اتے فرضاں دی کوتاہی

ایس ویلے، اُنہاں مُلکاں دی مثال ول ویکھن لاجھکاری ہووے گا جنہاں
 دے علاقے وچ اِک توں بہتیاں قوماں وسدیاں ہن۔ اجیہیاں سٹیٹاں
 جس ویلے ایہہ منگ کردیاں ہن کہ اُنہاں دے مُلکاں دی ایکتا
 اتے علاقائی اخذتا ہر چیز توں اُپر ہے، تاں اِس طرحاں دی منگ

آپنے طور تے ہی ضمیر دے حق نوں ختم کرن ولّ جا سکی ہے
 آتے مانوی ادھیکاراں تے اس طرحاں دی بندش لا سکی ہے کہ
 اوس مُلک دے لوکاں نوں آپنے سماج دا نوینیکن کرن دی مناہی
 ہو جاوے۔ اس تڑھاں دی منگ لوکاں نوں مجبور کر سکی کہ انہاں
 کول اجیہی ستا نوں اُلٹا کے آپنی دھرم دی پالنا کرن دے بغیر
 پور کوئی چارا نہ رہے۔ اجیہی ستھتی وچ ستا ولوں مُلک دی
 ایکتا تے علاقائی اکھنڈتا دی منگ اس گلّ دی توہین ہوویگی
 جو موقعے دے حالات لوکاں نوں دسّ رہے ہن کہ ایہہ کرن دی
 لوڑ ہے۔ ہو سکدا ہے ایہو جیہی ستا آپنے آپ نوں اس ادھار تے
 ٹھیک درساوے سکی ہے کہ ایہہ ستا ہے، لیکن حالات ایہو جیہی ستا
 نوں مندے نہیں۔ صاف لگدا ہے کہ جو ستا چاہندی ہے آتے جو
 گجھ کرن لئی حالات لوکاں نوں کہہ رہے ہن انہاں دوہاں وچ
 نگر ہوویگی۔ اس ستھتی وچ ضمیر دا حق نہ صرف اس نگر دا
 خاتمہ کرن ولّ ہی لجاویگا جو ستا چاہندی ہے تے جو کرن
 لئی حالات منگ رہے ہن بلکہ ایہہ اوس اراجکتا آتے ہنسا
 دی وی انت کریگا جو اس نگر دے آسرے ودھدے فُلدے ہن۔
 اک ہور مثال لوو جتھے ہندوستان دے کئی پسیاں وچ اک دوجے
 دے بالکل خلاف خڑیاں دو طاقتاں ہوند وچ آ چکیاں ہن۔ ایہہ
 مُخالف طاقتاں برتانا نال کیتے سمجھو تے انوسار ۱۹۴۷ وچ طاقت
 دے تبادلے آتے مُلک دے بٹوارے آتے بعد وچ ۲۶ جنوری ۱۹۵۰
 نوں لاگو کیتے گئے سنویدھان دے آسرے ہن ہندوستان دے سنگھ اندر
 پیدا ہوئیاں ہن۔ اس سنگھ وچ اک دے دوجے دے بالکل مُخالف
 انہاں دو طاقتاں دی اُتپتی کیوں ہوئی؟ اس سنگھ دا فائیدا اک
 ہی طاقت کیوں اُٹھاوٹاں چاہندی ہے جد کہ دوسری طاقت نوں ایہدے

وچ کوئی بھوکھ نظر نہیں آؤندا؟ کتے اجیہا تے نہیں کہ اک
 دے باند دوسری پنڈوستانی سرکار اپنے فرضاں نوں پورا کرن وچ
 کوتاہی کردی رہی ہووے اتے کئی طرحاں دے لوک اُنہاں ہالاتن نال
 اسنتُشت ہن جو اس سنگھ نے اُنہاں تے مڑھ رکھے ہن؟ کیہ
 ایہہ تے نہیں کہ ۱۹۴۷ وچ جو سمجھوتہ کیتا گیا سی اوہدے وچ
 کوئی بُنیادی نُقص سی جاں ۱۹۵۰ وچ لاگو کیتے گئے سنویدھان وچ
 خامیاں سن؟ ایہو جہے سوالاں دا جواب لہنا پویگا کیونکہ ستہتی
 ایہہ ہے کہ ایس ویلے دو طاقتاں اک دوجے دے بالکل ورودھ وچ
 کھڑھیاں ہن۔ ایہدا جُواب کیہ ہے؟ موٹے طور تے ویکھیئے تاں
 ایہہ دو طاقتاں دو اجیہے کھیمیاں وچ تکسیم ہو رہیاں ہن جو
 اک دوجے دے بالکل اُلٹ، اسپہتی اتے دُشمنا روایا رکھدے ہن۔
 اک ستا ہے جہدے کول راجکی طاقت ہے جد کہ دوجے کول ایہدے
 موہرے اڑن دی طاقت ہے۔ ستادھاری طاقت دے چینیپین اپنے عملوں دی
 صفائی صرف اس دلیل نال دندی ہے کہ طاقت اُنہاں نوں ملی ہوئی
 ہے، جدک ساہمئے اڑن والی طاقت کھندی ہے اوہ حالات دی منگ انوسار
 چل رہے ہن۔ لیکن، جے کر، ایہہ دوویں اس ٹکڑ دے نکلن
 والے نتیجیاں ول وچ غیر زُمیواری اتے لاپرواہی ورتدے ہن تاں
 دوویں ہی ضمیر دے حق دی تہاں اراجکتا اتے ہنسا دے پُجاری
 بن جائگے۔ لازمی ہے کہ اُنہاں نوں اک ایسی طاقت بننا پویگا
 جو سیاسی ایکتا پیدا کرے جسدا مطلب ایہہ نہیں اوہ کسے وی
 طرحاں دی سیاست سویکار کر لین جاں صرف اک ہی وچاردھارا
 نوں سویکار کرن۔ اجیہی طاقت نوں ہر طرحاں دے سنکیرن وچار ردّ
 کرنے پینگے تے فوراً اک اجیہا منچ بناؤنا پویگا جتھوں
 ساریاں نوں اک مٹھ ہون دا ہوکا دتا جاوے۔ ایہنوں خود آپ

حرکت وچ آ کے ستا کول آتے ستا موہرے اڑن والی طاقت کول جانا
 پویگا آتے انہاں نوں دسنا پویگا کہ سماج دی وڈے پیمانے
 تے ہون والی تباہی سہین نہیں کیتی جا سکی۔ ایہنوں بتور اک
 سیاسی طاقت ساہمنے آؤنا پویگا) انہاں طاقتاں توں بالکل الگ
 جو اک دوجے دے آہمنے سہمنے اڑیاں کھڑیاں ہن۔ ایہدا مطلب
 ایہ ہے کہ ایہو جیہی سیاسی طاقت ستا دے شکاراں نال شریام
 ہمدردی وکھاوے پر ایہ سویکار نہ کرے کہ پرتیروہہ اینا اتہاں
 ہووے کہ ستا ولوں پھیلائی گئی ہنسا آتے اراجکتا دے خلاف آپ
 وی ایہو گجھ کرن لگ پوے۔ پرتیروہہ نوں ستا دے کن کتر کے اراجکتا
 آتے ہنسا دا انت کرن دی کوشش کرنی چاہیدی ہے۔ جس ویلے سٹیٹ
 دہشت گردی دے خلاف کوئی وصال جدوجہد اُٹھدی ہے تاں پرتیروہہ نوں
 اپنے نشانے توں اکتا نہیں چاہیدا۔ ایہ لازمی طور تے انہاں
 ساریاں نوں اک مٹھ کرے جو سٹیٹ دہشتگردی آتے ویکتگت دہشتگردی
 دے عملوں دے خلاف ہن۔ پرتیروہہ سہی پرتیروہہ تد ہی ہو سکدا ہے
 جے ایہ سیاسی سٹینڈاں آتے وچاردھارا دے ادھار آتے کسے دے
 وی خلاف ہوندى ہنسا دی ڈٹ کے مخالفت کرے۔ کوئی طاقت ایہ نہیں
 کر سکی کہ اپنا پروگرام پیش کرے آتے اس دے ادھار تے باقی
 ساریاں دے خلاف جنگ چھیڑ دیوے۔ نظریعہ پیش کرنا ضروری ہے پر
 نکھاڑا کرن والی ریکھا پہلاں ہی کھچی جا چکی ہے جہدے اک
 پاسے ستادھاری طاقت ہے دوسرے پاسے ستہتی ہے۔

ضمیر دا حق اک سیاسی تے وچاردھارک سوال ہے کیونکہ ایہ حق
 نہ مارنا اک سیاسی عمل ہے۔ بدلاکھوری اک سیاسی وتیرا نہیں۔ ہنسا
 دے لڑ لگن دا سٹیٹ دا عمل وی کوئی سیاسی عمل نہیں۔ جس ویلے

سٹیٹ دیہشتی کارے کردی ہے تاں ایہ صاف ہو جاندا ہے کہ ایہ سیاست نوں چھڈ گئی ہے۔ جس ویلے پرتیرودھ وی سیاستی وتیرا تیاگ دندا ہے تاں ایہ سٹیٹ دی نوان ولّ ہی گر جاندا ہے اتے اس ستہتی وچ ضمیر دے حق دے گھلاٹیاں فرض بن جاندا ہے کہ اوہ دخل دین۔ بدکسمتی دی گلّ ہے کہ جوین جوین ستا دا اعتبار اُتھا جاندا ہے اپنی عمر ودھاؤن لئی ایہ پور زیادہ اراجکتا اتے ہنسا ولّ دھسّدی جا رہی ہے۔ سٹیٹ دہشتگردی اتے ویکتی گت دہشتگردی دے عملوں دا جواب کسے وی طرحاں دی دہشتگردی نہیں ہو سکا۔ ضمیر دے حق لئی لڑن والے ایہ گلّ چنگی طرحاں جائدے ہن۔ صرف سیاسی وتیرا ہی پہل قدمی دندا ہے اتے ایکتا لئی حالات تیار کردا ہے۔

اک ماڑے چکر وچ پیا جا سکا ہے، جوین کہ سرد جنگ دے خاتمے دے اس سمیں کئی ملک پئے ہوئے ہے۔ صرف امریکہ ہی نہیں کئی ملک جوین کہ اِسرائیل، ساؤتھ افریکہ، ہندوستان جاں برتانییاں جو اپنے دیہشتواد نوں اس ادھار تے سہی ٹھہراؤاندے ہن کہ کوئی دوسری دھر دیہشتوادی ہے۔ بُہتی دفا ایہ ستادھاری طاقت ہی ہوندی ہے جو ویکتی گت دہشت دے کاریاں لئی حالات تیار کرن لئی زمیوار ہوندی ہے۔ ایہ دہشتگردی دے ایہو جے کماں لئی پیسے وی دندی ہے تے فر سٹیٹ دہشتگردی کرن لئی انہاں نوں اک بہانے دے طور تے ورتدی ہے جوین کہ سارے ثبوت ہن کہ ساؤتھ افریکہ وچ دہشتگردی کرن والی تیسری طاقت دے پچھے سٹیٹ دا ہتھ سی۔ جدوں اک حکومت اراجکتا اتے ہنسا دا مقابلہ کرن دے دائوے ہیٹھ اتینت شکتی ورتن لگ پوے اتے عام لوکاں دی بیازتی کرن

اَتے جبر دے راہ پے جاوے تاں ایہہ کوئی جگوں باہری گل نہیں
 اِس سٹیٹ نے اراجکتا اَتے ہنسا دے ایہہ حالات خود آپ ہی
 پیدا کیتے ہون۔ ورنہ ایہہ سنبھو نہیں کہ لوکاں اَتے اِس پیمانے
 اَتے حملے ہون جس پیمانے اَتے دُنیاں دے کئی مُلکاں وچ ہو
 رے ہن۔ ایہو جیہی سرکار ایہہ دائوے کرن توں کتئی نہیں اُکدی
 کہ ایہدا تاں کوئی قصور ہی نہیں تے ایہہ جو وی کردی ہے سارے
 لوکاں اَتے انسانیت دے بھلے لئی ہے۔ لیکن ہنسا اَتے اراجکتا
 دی ہوند ہی اُنہاں دے اِس دائوے نوں کھوکھلا ثابت کردی ہے۔ اِنہاں
 حالات وچ ایہہ کہنا اوکھا نہیں کہ جے کوئی سرکار لوکاں دے
 پتاں لئی لڑدی ہووے اَتے اپنے فرض پورے کر رہی ہووے تاں ہو
 ہی نہیں سکدا کہ ہنسا اَتے اراجکتا دی چڑھت ہووے کیونکہ لوک
 سبہ توں بُہتی گھرنا اراجکتا اَتے ہنسا نال کردے ہن کیونکہ
 ایہدا بھتا نقصان وی اُنہاں نوں ہی ہوندا ہے اَتے جیکر سرکار
 لوکاں دے پتاں لئی لڑدی ہووے تاں لوک اوہدے نال کیوں نہیں ہوئکے۔
 جے اجیہا نہیں تاں حالات دی آواز حالات دی دلیل پکڑ کریگی
 ہی۔ کسے وی سماج وچ جو حالات ہن اوس توں وڈا ثبوت ہور
 کوئی نہیں سماج کس طرحاں دا ہے، عرباں ڈالر خرچکے وی اِس حقیقت
 نوں چھپایا نہیں جا سکدا۔ جو ہے اوہ ساہمنے رہے گا۔ جو حالات
 موجود ہن اوہ ستا دے ہر دائوے نوں نکاردے ہن۔

نوینیکرن اَتے نٹ۔بھج

سرد جنگ دے زمانے دوران دوویں دھراں آپو اپنے پتاں انوسار آپو
 اپنے سٹینڈ نوں ہکی ٹھہراؤندیاں رہیاں سن۔ پر ہن لگدا ہے کہ

ایہو جیہی دلیل بازی ہور وی ہنسک روپ دھار گئی ہے تے امریکہ،
 جاپان، جرمنی آتے ہورناں دے ہتاں وچکار ہور وی ہنسک ٹکراؤ
 ہون دے امکان بندے جا رہے ہن۔ ستا دیاں دلیلاں آتے ستہتیاں
 دی منگ وچکار ٹکر وڈھ رہی ہے۔ نتیجے دے طور تے، منگھی
 ادھیکاراں دی بہالی دی منگ آتے انہاں دی اُلنگھنا دی مخالفت
 دنوں دن وِشال ہوندى جا رہی ہے۔ اوہ، جو اپنے حالات دی مجبوری
 کرکے ستا دے خلاف کھڑدے ہن، اپنے منگھی ادھیکاراں دی راکھی
 کرن نوں سہی کیویں ٹھہراؤن؟ کیہ اوہ ایہہ دلیل دین کہ سارے
 بندے جماندرو طور برابر ہن، جاں وچاردھارک آتے سیاسی بہواد
 دی دلیل دین، جاں فر اس ادھار آتے کہ اک جماعت دوسریاں
 دے حق مار کے ہی اپنے میمبراں نوں حق دیویگی؟ کیہ اوہ اس
 ادھار نوں لے کے تَرن کہ ضمیر دے حق دے نال نال سماج پرتی
 وی فرض بندے ہن، جاں فر ایہہ سمجھن کہ انہاں دا سٹینڈ ٹھیک
 ہے کیونکہ اوہ امریکہ جاں جرمنی جاں جاپان جاں کسے ہور مُلک
 دے حامی ہن؟ مثال لے لوو، اک اجیہی سٹیٹ دی جو قومی لائناں
 توں اگانہ جا کے ستھاپت کیتی گئی ہووے، جویں کہ بریٹیش سٹیٹ۔
 ہن فرض کرو کہ ایہہ سٹیٹ انہاں قوماں دے ادھیکار نہیں دندی
 جو ایہدیاں حدّاں وچ وسدیاں ہن آتے انہاں دے پچھڑپین، غریبی،
 آرتھک لٹ، سماجک آتے سبھیچارک بربادی دا کارن بنی ہوئی ہے۔
 ہور اگے ایہہ وی فرض کرو کہ اس سٹیٹ دیاں حدّاں وچ وسدیاں
 قوماں منگ کرن لگ پیندیاں ہن کہ مُلک دا نوینیکن کیتا جاوے
 آتے قومی لیہاں دی بُنیاد آتے نویاں سٹیٹاں بنن جہدے بعد
 انہاں دے آپسی سمجھوتے دی بُنیاد آتے اک برابری دا سنگھ
 بنے۔ صاف ہے کہ اس طرحاں دی منگ کرن والے لوک دعویہ کردے ہن

کہ، پور تھانواں وانگ، برتانيا واسطے وی نوینیکن بڑا ضروری ہے۔
 پر نوینیکن دی اس منگ نوں، ساریاں لئی برابر ہکاں دے ادھار
 تے اک نویں سٹیٹ ستھاپت کرن دی اس یوجنا نوں، اک دیش-دھروہ
 گرداندے ہوئے ستادھاری طاقت لوکاں دے ہکاں نوں کھوہنا شروع کر
 دندی ہے تے جدوجہد نوں گچلن لئی اراجکتا آتے ہنسا ورتن
 لگ پیندی ہے۔ ہن کیاس کرو کہ، اک پاسے تاں، لوکاں نوں وشال
 پیمانے تے تنگ کیتا جا رہا ہے تے دوسرے پاسے گجھ انتراشٹری
 طاقتاں جاں طاقت اس ستھتی دا فائیدا اٹھاؤندے ہن تے اراجکتا
 آتے ہنسا دی سہائتا لئی پیسہ دینا شروع کر دندے ہن۔ اس
 نال ساریاں توں پہلاں لوکاں دے ادیشاں نوں، انہاں دے ضمیر دے
 حق نوں آتے انہاں دے منکھی ادھیکاراں نوں ہی نقصان پہنچیاگا۔
 سنسار دے کئی ہسیاں وچ بالکل ایہو گجھ ہی ہو رہا ہے۔ ایہدی
 اک مثال یوگوسلاویا ہے پر صرف یوگوسلاویا ہی نہیں پور تھانواں
 وی ہن۔ یوگوسلاویا دی فیڈریشن دنان وچ ہی ٹٹ گئی کیونکہ
 ستادھاری طاقت نے لوکاں دے ضمیر دے حق نوں نہیں گولیا تے
 قوماں دے سؤے-نرے دے حق دا اپمان کیتا۔ اسنے آپنیاں میمبر
 رپیلکاں آتے اس فیڈریشن اندر وسن والے لوکاں ول آئے فرضاں
 نوں پورا نہیں کیتا۔ یوگوسلاویا نے بربادی دا راہ چن لیا پر
 نوینیکن دا راہ نہیں چنیاں۔ تے اوہ طاقتاں جو یوگوسلاویا دے
 ٹوٹے ہوئے ویکھن دیاں چاہوان سن، انہاں اس ستھتی دا پورا
 پورا لاجہ اٹھا لیا۔

میرا ایہ دعوہ ہے کہ جے ضمیر دے ادھیکار ورگے انہاں بنیادی سوالاں
 دا خیال نہ رکھیا گیا تاں، سرد جنگ دا انت، نوینیکن دے راہ

پاؤن دی تہاں، سانوں سینکڑے سال پچھے پٹکے ماریگا۔ منگھی
 ادھیکاراں دی جدوجہد، انسانی ہستی دے ستیکار اتے ترقی نوں بہت
 وڈی سٹ وچگی۔ سنسار دے وکھ وکھ بہاگاں وچ لکھاں لوک موت
 دے گھاٹ اترنگے تے بہت زیادہ بربادی ہوویگی۔ ضمیر دا حق،
 جو کئی دفا محض اک سنویدھانک منگ اتے نیانک مسلے وجوں
 ہی پیش کیتا جاندا ہے، لوکاں نوں اصلی طور تے ملدا ہے کہ
 نہیں، دراصل نرنا کریگا کہ کوئی لوک بچدے ہن کہ مردے ہن۔ سٹیٹ
 دے خاصے، اسدے سنگٹھن دے روپ اتے آرتھک سسٹم دے نال نال
 ضمیر دا حق وی ساڈے سمیں دا بُنیادی سؤال ہے۔ ایہدی مہتتا سگوں
 بُہتی ہے۔

وشو وچ اتے ہندوستان وچ واپر رہیاں گھٹناواں توں ویکھیا
 جا سکدا ہے کہ نوینیکن بغیر چھٹکارا نہیں پر ضمیر دے حق بغیر
 نوینیکن ہونا ممکن نہیں ہے۔ اس ویلے ایہہ گل کہن دی بڑی
 لوڑ ہے کیونکہ دوسری سنسار جنگ مگروں دے چالی سالن دا تجربہ دسدا
 ہے کہ لوکاں نوں ضمیر دے حق توں مہروم کرن نال ستادھاری طاقت
 دی پوجا ہون لگ پیندی ہے تے حالات نوں اک ایسا ایشٹ-دیوتا
 سمجھ لیا جاندا ہے جہنوں بدلایا نہیں جا سکدا۔

آخر وچ، ادھیکار حقیقت دا روپ تد ہی لے سکدے ہن جے اوہ
 مسلے حل کیتے جان جو سماج نوں درپیش ہن، کیونکہ لوکاں دی
 آرتھک بہلائی، امن، خوش حالی، اتے قوماں تے لوکاں وچ آپسی سُرْمیل
 بغیر ادھیکار صرف کاغذاں دا شنگار بن کے رہ جاندا ہے۔ حق
 حقیقت تد ہی بننگے جد ستادھاری طاقت ستہتی نوں لوکاں دے پت

وچ بدلیگی تے لوک آپنے فرض دا پالن کردے ہوئے ستا نوں انج
کرن لئی مجبور کرنگے۔ لوک آپنا فرض تد ہی نہا سکا دے ہن جے
انہاں نوں ضمیر دا حق ہوو۔ سو ضمیر دے حق لئی ایہ جدوجہد،
اک ایسا ڈھرا ہے جہدے اتے سنسار دی بہلائی اتے ترقی دا
کم نکیا ہویا ہے۔

پردیال بینس

۹ مئی ۱۹۹۲